

УДК 349.3

Олександр Береза,

канд. юрид. наук

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (SUI GENERIS) ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У МОРСЬКІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено головні риси правового регулювання пенсійного забезпечення у морській галузі України, висунуто принцип безпеки людини як конститутивну передумову його сталого розвитку.

Ключові слова: принципи пенсійного забезпечення, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, пенсійна система України.

Українська держава продовжує рухатися шляхом всебічної інтеграції у світове співтовариство. Укладення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським товариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, створює передумови для поглиблення інтеграційних процесів, втілення нової якості у суспільні відносини. Україна та ЄС мають спрямувати зусилля на реалізацію прав і свобод людини, на створення необхідних умов безпеки, фактично створення нової парадигми відносин в українському суспільстві. Зазначене вимагає поновлення підходів з боку держави й до пенсійних відносин, запровадження належних організаційно-правових та законодавчих рішень. Особливого значення набуває відповідальний підхід особи до власного пенсійного забезпечення й створення у державі необхідних умов для його реалізації.

Теоретико-правові підвалини національного пенсійного забезпечення були сформовані у результаті наукових пошуків вітчизняних учених, серед яких – Н. Болотіна, С. Березіна, С. Богославець, В. Венедіктов, В. Гордієнко, Л. Грузінова, Ю. Дмитренко, В. Жернаков, Б. Зайчук, Д. Карпенко, Т. Кравчук, О. Лавріненко, Л. Ларіонова, Н. Малишева, П. Пилипенко, С. Прилипо, В. Прокопенко, С. Синчук, Н. Хуторян, Г. Чанишева, А. Ширант та інші.

Поглибленого вивчення потребують пенсійні відносини в окремих сферах соціального простору, особливості їх розвитку та впливу на загальний стан пенсійного забезпечення в державі. Одним із проблемних аспектів пенсійних відносин залишається

правове регулювання пенсійного забезпечення громадян України, які тривалий час працюють і мешкають за її межами, до яких належать і великі групи працівників морської галузі.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей формування механізму правового регулювання пенсійного забезпечення у морській галузі України, встановленні передумов його сталого розвитку.

Методологічну основу статті становить підхід, в основу якого покладено ідею захисту прав і свобод людини [1, с. 7].

Конституцією України визначено: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [2, с. 4]. Відомо, що соціальна функція держави передбачає політику, яка спрямована на забезпечення прав і свобод її громадян, необхідного рівня безпеки й утворення гідних умов життя для кожного громадянина пенсійного віку. Статус соціальної держави зумовлює необхідність формування відповідного національного правового простору, де окреме місце має займати правове регулювання пенсійного забезпечення. Окремо у системі пенсійного забезпечення постає пенсійне страхування, якому фактично належить функція орієнтації розвитку всієї пенсійної системи держави. Від дієвості пенсійного страхування залежить функціонування відповідних рівнів пенсійної системи, рівень грошового забезпечення пенсіонерів, їхня економічна активність, врешті, здоров'я та тривалість життя. Пенсійне страхування здебільшого спирається на практику пенсійних відносин і може бути чинником нових можливостей та

сталого розвитку системи пенсійного забезпечення.

Формування пенсійної системи України зумовлене особливостями суспільних процесів, які відбувалися в українській державі до набуття незалежності. Соціально-економічні відносини, що склалися у радянський період української державності, фактично визначили зміст законодавчої бази держави щодо пенсійного забезпечення, сформували підвалини для запровадження багаторівневої пенсійної системи в Україні. Пенсійна система, яка вводиться в українській державі, загалом відповідає сучасним світовим тенденціям щодо пенсійного забезпечення, що створює необхідні засади для її подальшого розвитку. Належної уваги з боку держави у сфері пенсійного забезпечення та пенсійного страхування, зокрема, потребує морська галузь. Міжнародний фактор, як притаманний виключно морській галузі України, визначає особливості пенсійного забезпечення у галузі та його правового регулювання. Недооцінка вказаного чинника може негативно позначитися на загальному стані пенсійних відносин не тільки у галузі, але й у державі, наповненні Пенсійного фонду та розвитку пенсійної системи. Слід наголосити, що Європейським Союзом прийнята низка програм розвитку морської індустрії, що суттєво розширює можливості українських громадян у реалізації проектів, відповідно, відкриваються перспективи у сфері пенсійних відносин. Виникає потреба вдосконалення національного законодавства щодо пенсійного забезпечення у морській галузі, оновлення організаційно-правових засад та підвищення дієвості пенсійної системи загалом.

Розвиток пенсійної системи України, узгоджене функціонування її рівнів має спиратися на принципи пенсійного забезпечення. Втілення й дотримання принципів пенсійного забезпечення означає взаємний і узгоджений розвиток законодавчої бази у галузі пенсійного забезпечення та суміжних галузях законодавства, у відповідних підзаконних актах. Звернення до принципів пенсійного забезпечення є не тільки запорукою сталого розвитку пенсійної системи держави, але й підґрунтям для її реформування у разі потреби. Саме принципи пенсійного забезпечення мають становити основу його фінансової стабільності, залучення додаткових ресурсів, у тому числі й міжнародних, запровадження сучасних інструментів управління. Нарешті, принципи пенсійного забезпечення мають розглядатися як такі, що становлять основу соціальної стабільності суспільства, його морального стану. Якщо уважно переглянути кризи сучасного пенсійного за-

безпечення у нашій державі, можна дійти висновку, що більшість причин прихована саме у реалізації принципів пенсійного забезпечення. Визнається, що в регулюванні суспільних відносин визначальна роль належить саме принципам, які набувають нормативного характеру через втілення у звичаях та нормах [3, с. 57]. Принципи мають розглядатися як категорії *sui generis* щодо регулювання пенсійних відносин в окремих сферах соціальних відносин. Застосування галузевих правових принципів щодо регулювання пенсійного забезпечення відбувається у взаємодії з основними принципами права. Реалізація основних принципів і галузевих принципів на основі їх взаємодії становить вихідне положення для сталого розвитку й попередження кризових явищ у відносинах із пенсійного забезпечення. Стан пенсійних відносин та їх правового регулювання (зокрема, у морській галузі) показує, що проблема принципів пенсійного забезпечення як головного чинника його сталого розвитку потребує уваги. Особливої актуальності це питання набуває у зв'язку з процесами глобалізації і можливостями гармонізації розвитку системи національного пенсійного забезпечення й пенсійних систем інших держав, залучення відповідних міжнародних правових та фінансових інструментів. У системі принципів щодо пенсійного забезпечення визначальними є основні принципи права, які виступають як загальні категорії, що взаємодіють із галузевими пенсійними принципами як із категоріями одиничного. Відомо, що до основних принципів права, що визнані цивілізованим світом, належать: принцип свободи, принцип справедливості, принцип рівності, принцип демократизму, принцип законності та принцип безпеки [4].

Принцип свободи як головний фактор вільного розвитку особи, окремої спільноти та суспільства взагалі становить основу загального соціального руху. Свобода окремої особи у суспільстві реалізується через процес створення окремих соціальних спільнот, що у дійсності відбувається поза волею людини [5]. Відповідно, на основі принципу свободи відбувається формування соціальної структури суспільства, здійснюється взаємозв'язок особи і суспільства та формуються окремі галузі й підгалузі як об'єкти правового регулювання. Категорія свободи, як усвідомлена необхідність, відображається, зокрема, у розвитку правового регулювання пенсійних відносин. Саме принцип свободи лежить в основі підходів до розвитку системи пенсійного забезпечення, приведення його у відповідність до суспільних потреб. Принцип свободи становить основу договірної підхо-

ду до регулювання правовідносин суб'єктів пенсійного забезпечення¹. Можливості особи до соціальної мобільності, які суттєво поліпшилися з часу набуття незалежності українською державою, призвели до структурних змін і утворення нових соціальних груп у морській галузі. Зміни в соціальній сфері морської галузі стали складником загальних перемін в українському суспільстві й правовому регулюванні пенсійного забезпечення.

Принцип соціальної справедливості щодо пенсійного забезпечення виступає головним чинником його сталого розвитку, загального підходу до побудови правового регулювання й засадою розвитку права пенсійного забезпечення як підгалузі права соціального захисту. Функція держави щодо реалізації принципу справедливості у пенсійних відносинах втілюється у механізмі правового регулювання цих відносин. Справедливість у пенсійному забезпеченні реалізується через підхід, де суспільство, як соціальна спільнота, реалізує свій статус головного суб'єкта правовідносин.

Принцип рівності, як ідея і зміст сучасного соціального поруху й втілення історичного прагнення людини й особи, є запорукою стабільності суспільства й держави. Стаття 21 Конституції України прямо вказує: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» [2, с. 11]. Рівність у своїй гідності та правах набуває особливого значення, коли людина досягає пенсійного віку і потребує належних ресурсів для підтримки свого особливого фізичного стану й уваги до свого соціального положення. Рівність для людини пенсійного віку має бути втілена у рівних можливостях щодо ресурсів пенсійного забезпечення. Усі люди пенсійного віку рівні через особливості свого соціального статусу.

Принцип демократизму є визначальною засадою розвитку сучасного європейського суспільства. Демократія, як засадничий принцип, на українських теренах була запроваджена ще під час давньої грецької цивілізації. Саме із тих часів визнається, що суспільство є джерелом влади і головним суб'єктом відносин. Відповідальність суспільства за своїх членів і відповідальність особи перед суспільством є одним із аспектів цього принципу. Щодо пенсійних відносин, то цей підхід набуває значення системоутворюючого чинника. Суспільство відповідальне за стан своїх членів пенсійного віку.

¹ Абзац третій статті 1 Закону України Про пенсійне забезпечення встановлює: «Пенсійне забезпечення громадян України, що проживають за її межами, провадиться на основі договорів (угод) з іншими державами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12/page>.

Засади стабільності українського суспільства, його сталого розвитку мають свої витoki у принципі законності та його дотриманні. Принцип законності лежить в основі формування структури правового регулювання пенсійного забезпечення, його відповідності Конституції України, взаємодії у міжнародно-правовому просторі. Пенсійне забезпечення і пенсійне страхування функціонують за умов дотримання принципу законності. Запровадження принципів пенсійного забезпечення може бути здійснене лише на засадах законності. Невідповідності пенсійного забезпечення у морській галузі виникають через недостатньо досліджені принципи та їх закріплення у законі, отже, правове регулювання не спрацьовує належно.

Пенсійна система України як сукупність правових, економічних і організаційних факторів у своєму розвитку спирається на основні правові принципи, де безпека людини, її природне прагнення убезпечити себе і своїх близьких мають бути гарантовані. Принцип безпеки людини як психолого-юридична засада реалізується у правовій дійсності, зокрема у пенсійному забезпеченні та пенсійному страхуванні. У пенсійному страхуванні, перш за все у його недержавній формі, фактично втілюється природня потреба людини у безпеці, насамперед, у пенсійному віці, коли суттєво підвищуються життєві ризики. Безпека людини пенсійного віку як підхід може бути визнана визначальним фактором щодо формування та розвитку системи соціального захисту держави, її взаємодії з відповідними структурами на міжнародному рівні. Безпека людини як засада пенсійної системи втілена у механізмі правового регулювання і забезпечує узгоджене функціонування соціального страхування та пенсійного забезпечення. Динаміка розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення в країнах ЄС є свідченням того, як безпека й прагнення убезпечити людину від можливих ризиків у пенсійному віці постає одним із рушійних чинників.

Таким чином, основою правового регулювання пенсійного забезпечення у межах визначеної парадигми дослідження мають бути: безпека людини й основні принципи права та принципи соціального захисту і принципи пенсійного забезпечення.

Висновки

1. Безпека людини як психолого-юридична категорія й усвідомлена необхідність у дійсності має розглядатися як конститутивна умова сталого розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення у морській галузі України.

2. Основні принципи права і принципи соціального захисту (галузеві принципи) і принципи пенсійного забезпечення як системний чинник формування та сталого розвитку правового регулювання не отримали належного розвитку у пенсійних відносинах морської галузі.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 381 с.

2. Конституція України: офіційний текст. – К.: KM Publishing, 2012. – 96 с.

3. Фердросс А. Международное право / А. Фердросс // Международное право. – М.: Изд-во. Иностранной литературы, 1952. – 652 с.

4. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

5. Мартыненко П. Ф. Социология международных отношений / П. Ф. Мартыненко. – К.: Киев ордена Ленина государственный ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1969. – 99 с.

В статье анализируются источники формирования механизма правового регулирования пенсионного обеспечения в морской отрасли Украины; безопасность человека рассматривается как определяющий фактор стабильного развития правового регулирования пенсионных отношений в морской отрасли.

Ключевые слова: принципы пенсионного обеспечения, пенсионное обеспечение, пенсионное страхование, пенсионная система Украины.

In the article analyzed mains of law regulation of pension security in maritime industry of the Ukraine and considered a human security approach as a base of stable law regulation development of pension relations in maritime industry.

Key words: principles of pension security, pension security, pension insurance, pension system of Ukraine.

